

העברת אסירים ממדינה למדינה: "יבוא" בסימן שאלה

העברת אסירים לבתי סוהר בארצותיהם הוא נושא שנוי במחלוקת, המעורר לעיתים קרובות שאלות קשות של ערכיות ומוסר, הומניזם, דרכי ענישה, התנהלות חברתית וגבולות הדאגה של מדינה לאזרחיה. האם נכון להשקיע מאמצים על מנת להביא הביתה את מי שעברו עבירות קשות, לעיתים כאלה שאין עליהן סליחה?

מאת: חן בר

קשות של ערכיות ומוסר, הומניזם, דרכי ענישה, התנהלות חברתית וגבולות הדאגה של מדינה לאזרחיה. האם נכון להשקיע מאמצים על מנת להביא הביתה את מי שעברו עבירות קשות, לעיתים כאלה שאין עליהן סליחה.

אין ספק שמדובר בצעד הומני מן המעלה הראשונה, אולם יש רבים הסבורים שהומניזם לא צריך להתמקם תמיד ולעולם גבוה בסדר העדיפויות. "יש הרבה שאומרים ימי רוצה אותם בכלל, הם בסך הכל פושעים", אומרת עורכת הדין תפוחי. "אבל בכל זאת, הם הבן והבעל של מישהו פה. הם עשו עבירה, הם צריכים לקבל את העונש שלהם, אבל הם לא צריכים לקבל עונש כפול ואני לא שופטת אף אחד. הרבה מהם גם

רחבי העולם לארץ, ולהחזיר אסירים זרים מהארץ למדינות מוצאם. "זה תמיד מרגש מחדש", אומרת רגינה תפוחי. "כשהאסיר כבר מגיע לארץ והוא בא לבית המשפט, לתת תוקף לפסק הדין הזר - הוא לא מפסיק להודות, גם לבית המשפט, על המאמצים שעשו בשבילו. זו הרגשה נעימה. גם השופטים מופתעים. הם המומים לראות אסיר שידי ורגליו נתונות באזיקים, לכאורה במצב לא קל, שעומד ואומר תודה ולפעמים אפילו בוכה מרוב שמחה והתרגשות".

"קודם כל בן אדם"

נושא העברת אסירים לארצותיהם שנוי במחלוקת. הוא מעורר לעיתים קרובות שאלות

האגדה מספרת שעל קירות חדרי השירותים בתאי האסירים בכלא סינג-סינג, רשום שמה ומספר הטלפון של עורכת הדין רגינה תפוחי. תפוחי היא סגנית בכירה לפרקליט המדינה בישראל מהמחלקה לעניינים בינלאומיים והממונה על נושא העברת אסירים לארצותיהם. בפועל, היא החוליה הראשונה בשרשרת ארוכה, שמורכת מנציגי קונסוליות, נציגים של משרד המשפטים, שרי מדינות והרבה מאד נציגים של שרות בתי הסוהר. האחרונים הם אלה המוציאים את המשימה מן הכוח אל הפועל, כשמטרתם בסופו של דבר להעביר אסירים ישראלים מכל

צילום: משה שי

מה אומר החוק

- בינואר 1998 נכנס לתוקפו החוק שעוסק בנשיאת עונש מאסר במדינת אזרחותו של האסיר (כך בשמו החדש). מאז, במשך שבע שנים, הועברו למעלה ממאה אסירים, לישראל וממנה.
- רק 12 אסירים זרים הועברו מישראל לחו"ל (בין השאר לרומניה, תורכיה, הולנד וצרפת). כרגע עומדות על הפרק עוד שש פניות של אסירים זרים.
- בחו"ל כלואים היום למעלה משלוש מאות ישראלים. לא כולם מבקשים לעבור לרצות את עונשם בישראל.
- על האסיר מגיש הבקשה להיות אזרח ותושב ישראל.
- מרבית האסירים הישראלים שמועברים לארץ כלואים בארצות הברית, אך במהלך השנים הועברו גם אסירים מתאילנד, יפן ואוסטרליה - לישראל.
- ישראל חתומה על האמנה של מועצת אירופה להעברת אסירים מאז שנת 1997. על האמנה חתומות למעלה מחמישים מדינות, ביניהן אוסטרליה, יפן וארצות הברית.
- יש מדינות, כארצות הברית, שיש להן יחידות מיוחדות שמבצעות את ההעברות וגם צי מטוסים מיוחד.
- לצורך העברת אסיר צריכות שתי המדינות - המעבירה וזו שאליה מועבר האסיר, להיות חתומות על אמנה או הסכם אד הוק, ספציפי להעברת האסיר המסוים. כשאין הסכמה של המדינה המעבירה, אין אפשרות להעביר את האסיר.
- האסיר כהן, שרצח את אשתו בתאילנד, למשל, יוכל לעבור לארץ רק אחרי שירצה ארבע שנות מאסר בתאילנד.
- מדינת ישראל סירבה, לפני כשבע שנים, להעביר אזרח תאילנד שרצח אזרחית ישראלית לארצו. הוחלט שעליו לרצות תקופה של כשמונה שנות מאסר לפני שידון עניין העברתו.
- בחלק מהמקרים סירבה ישראל גם לבקשת אסירים ישראלים לעבור לארץ, בעיקר בגלל מידע מודיעיני.
- על החלטה של מדינת ישראל שלא להעביר אסיר - ניתן לעתור לבג"ץ.

כשאלה מגיעים, נעשית פנייה למדינה המעבירה ומתחילה הבדיקה שם. בכל מקרה, צריך אמנה או הסכם אד-הוק לצורך העברת אסיר, עם המדינה המעבירה. שבי"ס הוא שממונה על ההעברה בפועל ועל הסידורים הדרושים; תיאום עם בית הכלא בחו"ל, הסדרת הטיסות, סידורי הקרקע. כל זה כשמדובר בהעברת אסיר בטיסה רגילה, בה יושבים אזרחים תמימים, על סידורי הביטחון הכרוכים בכך. לכל העברה של אסיר מתלווים אנשי יחידת "נחשוני", קצינים ואנשים מתוך שירות בתי הסוהר. הקונסוליות הישראליות במדינות מהן מעבירים אסירים - מעורבות בתהליך גם הן. התהליך כולו נמשך בין חצי שנה לשנה וחצי. לא מעט זמן.

"יש היום למשל אסיר בארגנטינה, שיושב בגלל עבירת סמים ומצבו הנפשי קשה", אומרת עורכת דין תפוחי. "הוא כבר ניסה להתאבד כמה פעמים בכלא. לנו אין אמנה עם ארגנטינה, לכן אנחנו מנסים לנסח הסכם לעניינו, אבל הוא מחכה כבר יותר משנה".

מתרגשים לחזור הביתה

ד"ר ביטון: "האסיר לא יודע מתי יגיעו אליו מהארץ. אנחנו באים אליו בהפתעה. בסופו של דבר, כשאתה מגיע אליו - אין קץ להתרגשותו. האסיר שאני העברתי לאחרונה בכה, ממש

חבריה צעירים, לא עבריינים כבדים, שנקלעו לבעיות בחו"ל. יש ביניהם גם כמה שאולי אני נאיבית, אבל הם נאסרו למרות שלא ביצעו את העבירה. בשביל הסיכוי שאחד מהם חף מפשע - צריך להתאמץ".

ר/כ ד"ר יובל ביטון, רופא השיניים של כלא "אוהלי קידר", ליווה לאחרונה העברה של אסיר מיפן לישראל: "נכון, אלה לא אנשים שפעלו למען הצלת ישראל בגולה, אבל אי אפשר להתעלם מהמצוקה שלהם ושל משפחותיהם. אתה מגיע לאסיר, אתה מודע לחומרת המעשה שעשה, אתה יודע שהוא יגיע לארץ וימשך לשבת בכלא - אבל אתה גם יודע שמדובר בבן אדם, אזרח ישראלי שהמדינה החליטה להעביר אותו, ואתה לא יכול להתעלם מההתרגשות שלו, ומהמצוקה".

סג"ד איאן דומיניץ, רע"ן קש"ח: "במובן מסוים, גם זו 'הבאה של הבנים הביתה'. חלקם כלואים במשך שנים במדינה זרה. הם לא מדברים את השפה, הם לא מכירים את המנטליות. חלקם במצב נפשי קשה, חולים פסיכיאטריים. הוריהם בארץ חולים, ולא תמיד יש להם יכולת לנסוע לבקר אותם. אלה הרבה פעמים אנשים שחיים בבדידות מוחלטת בכלא, הרבה שנים. גם אסיר הוא קודם כל בן אדם".

תהליך מורכב וארוך

התהליך של העברת אסיר מתחיל תמיד ולעולם בפנייה של האסיר או בן משפחתו למשרדה של הגברת תפוחי. ישראל אינה יוזמת העברה של אסירים, אליה וממנה. גם עלויות ההעברה חלות על האסיר. הוא זה שמממן את כרטיסי הטיסה לצוות שנשלח להעבירו. ניתן לקבל פטור ממימון, על פי קריטריונים שקבועים בתקנות ובחוק. בתקופת כהונתו של שר המשפטים לפיד, גם משפחות שעמדו בקריטריונים לא קיבלו פטור. לפיד סרב להעביר אסירים שהמדינה היתה צריכה לממן את העברתם, בטענה שגם כך אין די תקציב, ועדיף שהכסף ילך לטובת קצבאות

צילום: משה שי

צילום: משה שי

התפרק. הוא נגע בעצמו, ואמר: 'אני לא מאמין, כל כך הרבה זמן חיכיתי לרגע הזה. אני מצטער, אבל אני כל כך מודה לכם שבאתם לקחת אותי, שבאתם להציל אותי, להחזיר אותי הביתה, לישראל'.

ביטון חזר רק לפני כחודשיים מההעברה של אסירי ישראל מיפן לארץ. זו ההעברה המורכבת ביותר שהתבצעה עד היום, מכיוון שמדובר ביעד רחוק, שאין אליו טיסה ישירה. הצוות היה צריך לטוס עם האסיר עד תאילנד, ומשם, אחרי תחנת ביניים ושהייה של חמש שעות - לישראל. המועבר היה בחור ישראלי שהורשע בעבירת סמים, נדון לעשר שנות מאסר וישב בכלא כבר חמש שנים. "מצאנו אסיר ישראלי שיושב בכלא בטוקיו, המכיל 4,000 אסירים", מספר ביטון. "יש שם משמעת ומשטר שאדם נורמלי לא יכול לעמוד בהם לאורך זמן. במפעל העבודה שלהם, למשל, בכלא, כל אחד יושב ליד שולחן עבודה ואסור לו להוציא הגה או להסיט מבט. כמובן שאסור להסתכל על אנשי הסגל. צריך להוריד את הראש".

אדם שיוצא מכלא בחו"ל לארץ אחרי כל כך הרבה שנים, מה הוא לוקח איתו?

ביטון: "תיק קטן, זהו".

דומיניץ: "בארצות הברית, למשל, מותר לאסיר להוציא רק קופסת קרטון קטנה. אסור לו כמובן לקחת שום דבר ששייך לכלא. באחת הפעמים, הגענו עם האסיר לשדה התעופה קנדי. זה היה בחורף, מינוס עשר מעלות. הנציג המקומי ביקש ממנו להוריד את הבגדים ולהחזיר לו אותם. איך אדם יכול לעלות לטיסה עירום? לאסיר לא היה בגד משלו. מזה למדנו שבארצות הברית אנחנו צריכים לדאוג גם לבגדים לאסיר. אנחנו מבקשים מבני משפחתו שיתנו לנו בגדים".

כל מי שמלווה העברת אסיר לארץ מקבל הנחיות ביטחוניות קפדניות ומידע על האסיר שהוא עומד להעביר. בדרך כלל שני נציגים מעבירים אסיר אחד, אבל הדבר נתון לשינויים, לפי המקרה. האסיר עצמו, גם ברגע שהוא פוגש את מי שבאים להעבירו, לא יודע מתי בדיוק תתבצע ההעברה. על פי חוק, אסור לאזוק אסיר בטיסה. לאנשי שירות בתי הסוהר גם אין שום סמכות על אדמת המדינה הזרה. הם צריכים לסמוך ולהישען על נציגי המדינה האחרת. בהעברה של האסיר מיפן לארץ, למשל, בתחנת הביניים בתאילנד נדרשה מעורבות של אנשי החוק התאילנדים. נציגי המדינה המעבירה מלווים את האסיר ואת נציגי ש"ס עד כשב המטוס. כך גם במקרה של אסיר זר שיוצא את ישראל לחו"ל, כאשר אז נציגי ש"ס הם המלווים אותו למטוס. עד היום לא היה שום ניסיון בריחה של אסיר במהלך ההעברה. "אסיר בזמן הטיסה צריך להיראות כנוסע רגיל, כתייר", אומר ביטון. "רק אנשי הביטחון במטוס יודעים שהוא אסיר. אנחנו מקפידים להיות מרוכזים במשימה, לא מתחברים אותו".

ארצות הברית נתנה את הסכמתה, אבל אז האסיר עשה עוד עבירה, בתוך הכלא, וההסכמה בוטלה".

העברה בליווי רפואי

חלק מן האסירים מועברים במצב רפואי קשה. באחת הפעמים, למשל, הועבר אסיר מבוגר, בן 74, מתאילנד לישראל, אחרי שלקה בשיתוק. האסיר נדון בתאילנד למאות שנות מאסר והיה כלוא שם כבר קרוב לחמש עשרה שנה. "כאשר מעבירים אסירים חולים, נדרשת היערכות מיוחדת", אומר תת גונדר ד"ר אלכס אדלר. "אנחנו מקבלים את מלוא האינפורמציה הרפואית, בודקים אם אפשר להטיס את האסיר ומתארגנים בהתאם. ההעברה נעשית תמיד עם ליווי רפואי. מדובר בדרך כלל בהעברות הכי מרגשות שיש. המפגש עם ישראלי ששוכב בחו"ל, חולה וכואב כולו, בכלא, הוא לא רגיל. האמוציות מתגברות על המעשים שבעקבותיהם האיש נמצא בכלא".

בגלל האחוז הנמוך של אסירים זרים בארץ, ישראל כמעט ולא מעבירה אסירים לחו"ל. מדובר בעצם בתהליך כמעט זהה, אך הפוך. "עד היום העברת זרים לחו"ל הייתה קלה יותר במובנים מסוימים", אומרת עורכת הדין תפוחי. "עכשיו, כמה מהאסירים הזרים הם אסירים בגין עבירות שיש בהן קורבן. השר לביטחון פנים החליט שהוא רוצה להודיע על כל בקשת העברה כזו ולקבל תגובה מהקורבן ומשפחתו. זה לא אומר שהתגובה תהיה החלטת, אבל היא בהחלט תהיה חלק מהשיקולים".

בני משפחתו של אסיר ישראלי שמועבר לארץ, אינם מחכים לו בשדה התעופה. שירות בתי הסוהר מאפשר להם לפגוש את יקירם, כעבור זמן. "אחרי תקופה ארוכה, לפעמים שנים", אומר איאן, "מאפשרים להם לדבר, להתחבק. אנחנו עשינו את שלנו".

טיסה ארוכה, על מה מדברים אתו בדרך?

"הוא מספר על התנאים שהיו לו בכלא, המנטליות היפנית. אנחנו דואגים שיאכל וישתה. במקרה שלנו, האסיר היה מאד רעב. הוא לא שתה קפה כל השנים, לא אכל מתוק. חמש שנים לא היה בציביליזציה, ופתאום הוא על מטוס".

בארץ, עם הנחיתה וכבר בפתח המטוס, ממתינים לאסיר נציגי יחידת "נחשון", שלוקחים אותו למיון בבית מעצר "ניצן", משם יועבר לכלא קבוע. פסק הדין שניתן במדינה הזרה מקבל תוקף בבית המשפט הישראלי. "כשיש הבדל בין העונש על אותה עבירה בארץ ובמדינה המעבירה, יש לבית המשפט הישראלי רשות לשנות את העונש לעונש המרבי לעבירה בארץ", אומרת עוה"ד תפוחי. "היה צעיר ישראלי שנתפס בארצות הברית עם 800 גרם הרואין ושלוחים אלף דולר. הוא נתפס במינסוטה, שם החוק אומר שאם אדם נתפס עם יותר מחצי קילו סם - גוזרים עליו מאסר עולם אוטומטית. מינסוטה לא הסכימה להעבירו לארץ. בינתיים, האסיר הגיש יחד עם אסירים אחרים עתירה לבית המשפט החוקתי של ארצות הברית, שם קיבלו את הטענה שמדובר בעונש אכזרי ולא הומני, בניגוד לחוקה. במינסוטה שינו את החוק למאסר עולם עם אפשרות חנינה אחרי עשר שנים, אבל אותו לא חנו. אחרי ארבע עשרה שנה, הסכימו להעביר אותו. פה שונה עונשו ממאסר עולם לעשרים שנה. נוקה לו שליש, והוא השתחרר אחרי כמה חדשים. במקרה הזה באמת הייתה לנו הרגשה שהצלנו בן אדם".

קורה שהאסירים שמבקשים לעבור מתחרטים?

תפוחי: "כן. היה לנו אסיר, אזרח אמריקאי, שביקש לעבור מכאן לארצות הברית. אחרי שהתחלנו בתהליך, הוא חזר בו, כי שמע שפה מורידים שליש ושם רק חמישה עשר אחוזים. במקרה אחר היה ישראלי שרצינו להעביר לארץ.